

Katrijn de Ronde

'Ze mag dan wel koningin zijn, en vrouw, maar ze staat haar mannetje!'

Interview met Cees Fasseur

In 1998 verscheen *De jonge koningin*, deel I van een biografie over Wilhelmina. Of liever gezegd, het eerste deel van dé biografie over Wilhelmina, want de auteur, Cees Fasseur, mocht als eerste en tot nog toe enige beschikken over haar persoonlijk archief. Begin 2001 zal deel II gepubliceerd worden, waarin haar levensverhaal tijdens de roerige jaren van de Depressie en de Tweede Wereldoorlog verteld wordt.

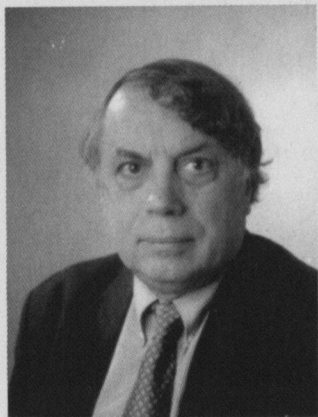
Wetend hoe zeer uitgekeken wordt naar het laatste deel van zijn werk, lichtte de heer Fasseur een tipje van de sluier op tijdens het jubileumcongres van *Groniek*. Tijdens dit interview gaat hij verder in op zijn werk als biograaf en de ontwikkeling in zijn beeld van Wilhelmina. Zo gastvrij als hij ons met thee en appeltaart ontving, evenzo openhartig laat hij ons meedelen in zijn kennis.

Cees Fasseur is hoogleraar in de Indische geschiedenis te Leiden maar is ook afgestudeerd jurist en heeft een lange carrière op het ministerie van Justitie achter zich. 'Ik raad iedereen aan twee studies te volgen. Rechten is de studie die het makkelijkst te combineren valt met een andere studie. Bovendien vind ik dat zeker een historicus, als hij inzicht wil krijgen in het leven van mensen, deel moet hebben genomen aan dat leven. Hoe kan hij ooit de ontwikkeling van de bureaucratie op waarde schatten, als hij zelf nooit ambtenaar is geweest?'

De biografie van Wilhelmina

Hoe bent u ertoe gekomen de biografie van Wilhelmina te gaan schrijven?

‘Dat zou ik eigenlijk helemaal niet doen. In 1988 begon professor Manning, een bekend historicus en hoogleraar te Nijmegen, met het werk aan de biografie van Wilhelmina. Echter, drie jaar later overleed Manning, en toen had men een probleem. Hij had wel een groot aantal aantekeningen maar nog vrijwel geen letter op papier. Dat was voor mij wel prettig natuurlijk, want het is vervelend als je iemands werk overneemt en er liggen al kant en klaar geschreven teksten. Er werd dus gezocht naar iemand die kon schrijven en die ook goed thuis was in het recht, aangezien het koningschap toch vooral een kwestie is van staatsrecht. Aangezien ik jurist ben en vijftientig jaar bij het ministerie van Justitie heb gewerkt, zat het met die staatsrechtelijke achtergrond wel goed.

Prof. Mr. Cees Fasseur

Vandaar dat mijn naam is gevallen en in 1992, toen Manning een half jaar overleden was, kreeg ik een uitnodiging om eens te komen praten met de archivaris van het koninklijk huisarchief, een aantal leden van de hofhouding en de koningin, gewoon, om kennis te maken.’

U bent hoogleraar in de Indische geschiedenis, dat is toch iets heel anders dan Wilhelmina?

‘Ondanks het feit dat het helemaal buiten mijn vakgebied lag, vond ikzelf het idee deze biografie te mogen schrijven heel aardig. Het aantrekkelijke was, dat ik de beschikking zou krijgen over geheel nieuw en ongebruikt materiaal, afkomstig uit het koninklijk huisarchief. Hierin zaten brieven en documenten over het leven en de regering van koningin Wilhelmina, die nog niet eerder waren vrijgegeven. Het is ontzettend leuk om een boek te schrijven, waarvan je door het onderwerp vooraf al weet dat het belangstelling zal trekken en dat gebaseerd is op nieuwe bronnen.’

Beeld van Wilhelmina

Is uw beeld van Wilhelmina veranderd tijdens het schrijven?

'Door de nieuwe bronnen heb ik dingen ontdekt en dat is ook terug te vinden in het boek. Het is altijd het leukste om nieuw materiaal te citeren. Het beeld van Wilhelmina waar ik mee begon, zal wel niet zoveel afgeweken hebben van dat van de meeste mensen; een flinke dame maar uit een andere tijd. Ze was iemand die op de belangrijke momenten in haar leven de goede beslissingen nam, door bijvoorbeeld in 1940 naar Engeland te gaan en niet te blijven om een gevangene van de Duitsers te worden. Vanuit Londen hamerde ze voortdurend op de eindoverwinning van de geallieerden, ze was nooit ontmoedigd of defaitistisch. Dat beeld is wel in mijn onderzoek bevestigd, maar het zou wel heel vreemd zijn geweest als je opeens tot de ontdekking was gekomen dat Wilhelmina een onzekere vrouw was geweest.

'In sommige opzichten heb ik veel ontzag voor haar gekregen, voor haar enorme werklust, werkkraft en plichtsbesef. Ze wilde, als een minister op audiëntie kwam, goed beslagen ten ijs komen en las daarom alle dossiers en verslagen. Ze had bovendien een goed en scherp geheugen voor zowel hoofd- als bijzaken en was intelligent.

'Maar ik heb in mijn biografie zeker geen karakterschets willen geven van hoe Wilhelmina dan echt geweest zou zijn. Aanvankelijk had ik wel enkele psychologieboekjes thuis liggen, maar dat kwam mij heel dilettantistisch voor. Het idee dat ik even Wilhelmina zou gaan beschrijven met al haar goede en slechte eigenschappen, terwijl ik daar eigenlijk helemaal niets vanaf weet. Dat is wel het bezwaar van sommige biografieën, er wordt zo gepseudologiseerd. Het is al moeilijk genoeg je eigen karakter te doorgronden, laat staan dat van iemand die je slechts uit brieven en kranteknipsels kent.'

Hoe wilde u Wilhelmina portretteren?

'Ik heb haar dus ook niet willen 'portretteren'. Dat is alsof je met een bepaalde benadering komt, een idee dat je de lezer op wilt dringen. Volgens mij kun je dat voor een groot deel aan de lezer zelf overlaten. In deel I en ook in deel II heb ik telkens uitvoerig geciteerd uit het nieuwe materiaal en op basis daarvan moet iedereen zijn eigen beeld vormen. Je komt

natuurlijk wel bepaalde eigenschappen tegen, zoals plichtsbesef en intelligentie, maar ze was ook driftig en soms heel emotioneel. Ze had wisselende stemmingen waardoor niemand van tevoren precies wist hoe ze van dag tot dag zou zijn, dat maakte mensen onzeker. Maar ik zou niet durven zeggen 'zo was ze, dit waren haar eigenschappen'. Ze verandert natuurlijk

Cees Fasseur, *Wilhelmina. De jonge koningin* (z.p. 1998) voorkant.

ook voortdurend, in een vroege fase van haar leven gedraagt ze zich heel anders dan in een latere fase. Misschien komt er later wel iemand, die aan de hand van mijn boek nog eens een mooie karakterschets zal geven van Wilhelmina; *Wilhelmina uit de boeken van Fasseur*. Maar dat is natuurlijk risicovol, want ik ben ook niet objectief.

'Iedereen schrijft vanuit zijn eigen invalshoek en ook ik heb in de probleemstelling 'mijn' terrein afgebakend: haar rol binnen de besluitvorming in de politiek. Dat vond ik nou een boeiend en actueel gegeven. Honderd jaar later wordt hier nog steeds over gesproken, en bovendien is het een gebied waar ik sterk in ben. Ik durf daar, als jurist,

wel het één en ander over te zeggen. Je moet natuurlijk altijd als je een vraagstelling bedenkt voor een boek of een scriptie rekening houden met datgene waar je je door je opleiding of kennis in thuis voelt, waar je iets mee kunt. Ik koos voor haar aandeel in de regering en haar politieke invloed in die vijftig jaar dat ze koningin was en daaruit komen allerlei andere aspecten ook naar voren. Je kunt haar persoonlijkheid niet scheiden van haar optreden als koningin. In het voorwoord bij deel I heb ik proberen duidelijk te maken wat mijn voornaamste thema's waren: haar politieke invloed en in samenhang daarmee haar persoonlijkheid.

'Het spannende van het beantwoorden van die probleemstelling was, zoals al eerder gezegd, dat er nieuwe stukken gebruikt werden. Hoewel het Algemeen Rijksarchief openbaar is, geldt dat niet voor het koninklijk huisarchief. Dat is het archief van de familie Oranje-Nassau en dus, net als elk

ander persoonlijk archief, alleen te gebruiken met toestemming van de eigenaren. Maar wat gebeurt er als je zo'n archief openstelt? Dan stort zich daar een tiental historici en honderd journalisten op die allerlei leuke stukjes publiceren. Wanneer de biograaf ook eindelijk in beeld komt, is de aardigheid er eigenlijk al vanaf. Het interessante, onbekende materiaal is dan al in een overvloed van allerlei artikelen verschenen. Daarom zal, naar ik begrepen heb, pas nadat het tweede deel verschenen is, begin volgend jaar, aan serieuze historici toegang verleend worden. Het was een rustig idee dat voorlopig alleen ik toegang had. Op het moment dat het boek af is, kunnen anderen zich ook over het materiaal buigen.'

Er is weleens getwijfeld aan de mogelijkheid van een goede, uitgebreide biografie over Wilhelmina. Door haar grote opruimwoede zijn veel stukken verloren gegaan. Waarom dacht u dat het toch de moeite waard was opnieuw haar leven onder de loop te nemen?

'Wilhelmina heeft wel veel van de brieven die ze kreeg, vernietigd, maar de brieven die ze verzond, zijn bewaard gebleven. Heel veel brieven van Wilhelmina zaten in het archief van Emma, haar moeder. Moeder en dochter hebben veertig jaar gecorrespondeerd en in die tijd werd nog echt geschreven. De telefoon was niet het middel om vertrouwelijke gesprekken te voeren, omdat de telefoniste kon meeluisteren. Na het tot stand brengen van de verbinding werd zij weliswaar geacht de knop om te draaien, zodat ze niets zou horen, maar als het interessant was, deed natuurlijk niemand dat. Tot 1949, met de automatisering van de telefoon, was de brief het correspondentiemiddel bij uitstek. En daar heb ik van geprofiteerd. Emma heeft in 1930, tijdens de laatste jaren van haar leven, Wilhelmina's brieven gebundeld en in verzegelde enveloppen gevoegd. Er zat een lakzegel op, waar men een zegelring indrukte om te laten zien dat het een stempel was dat niet zomaar verbroken mocht worden. Pas honderd jaar na de geboorte van Wilhelmina mochten deze enveloppen geopend worden. Dat is natuurlijk een goede vorm van privacy-bescherming.

'Terwijl de archivaris van het koninklijk huis meekeek, heb ik de zegels verbroken en vielen de brieven uit de enveloppen. Het was ook voor mij een verrassing, ik wist niet dat zo keurig door Emma geregeld was. In veel van de brieven staat trouwens niet erg veel. Het blijft vaak bij, 'het is hier zulk slecht weer, regent het bij jullie op Soestdijk ook zo?' maar soms staat er ineens een opmerking of beschouwing over een minister in, die toch

wel aardig is. Als ze boos is, schrijft Wilhelmina dat ook aan haar moeder en dat levert hele mooie citaten op. De vrees dat een professionele en betrouwbare biografie niet mogelijk zou zijn, is geen waarheid geworden.'

Houding ten opzichte van de jonge koningin

U leerde Wilhelmina door brieven steeds beter kennen. Ontstonden er in de loop van de tijd geen persoonlijke gevoelens?

'Er is mij wel verweten 'verliefd' te zijn op de jonge koningin. Dat vond ik een beetje flauw, het werd namelijk gezegd door biografen van oude professoren. Ja, natuurlijk word je niet verliefd op zo'n oude professor, dat begrijp ik wel, dus het is nogal makkelijk om mij daarvan te beschuldigen. Mijn vrouw heeft gezegd, schertsend, dat ze erg veel van onze dochter herkende in de jonge koningin Wilhelmina. Dat vond ik een geestige opmerking maar het is opnieuw een waarschuwing hoezeer je moet oppassen bij het schrijven over iemands karakter. Onwillekeurig kunnen anderen allerlei dingen in jouw boek menen te herkennen, waarvan je jezelf niet eens bewust bent.

'Het punt bij het schrijven van een biografie is wel, dat wanneer je in iemands privé-leven duikt, je op een gegeven moment sympathie gaat vertonen voor de hoofdpersoon. Al schrijf je over Hitler, over de meest verwerpelijke figuur in de geschiedenis, je leert iemand heel goed kennen aan de hand van zijn schriftelijke nalatenschap en aan de hand van wat over hem gezegd is. Je begrijpt beter wat hem bewogen heeft, waarom hij die dag zo onaardig was of zo vreselijk uitviel; hij had per slot van rekening net dat ene bericht gehad! Je dringt diep door in een mensenleven.

'Deel I gaat over zo'n meisje van achttien jaar dat koningin wordt en de volgende dag al haar ministers, heren van het type Kuyper, zestig of zeventig jaar oud, te woord moet staan. Zij komen op bezoek bij Wilhelmina en denken, 'die zullen we eens even vertellen wat ze moet doen en wat ze moet denken'. En dan zie je dat ze overeind blijft in de confrontatie. Onwillekeurig leg je dan toch je sympathie bij Wilhelmina, want de situatie is zo ongelijk. Wanneer ze een jaar of zestig geworden is en net zo hard optreedt als Kuyper dat indertijd deed, net zo'n drammer is, wordt die sympathie ineens een heel stuk minder. Dan voel je eerder mee met de arme minister die ongenadig op zijn donder krijgt. In de vijftig jaar van

haar koningschap groeit het jonge koninginnetje uit tot een strenge bovenmeester en mijn beeld van haar verandert mee. Dat lijkt me een zeer logische redenering. De nodige afstand moet toch bewaard blijven, anders krijg je zoals bij de biografie van Karel Appel een hagiografie, een heiligenleven. Er zijn altijd twee partijen en het voordeel van een rechtenstudie is dat ze je leren nooit alleen af te gaan op wat één partij zegt.'

Over Abraham Kuyper bent u, zacht gezegd, niet erg positief.

'Ja, die komt er bij mij slecht vanaf. Ik vond hem een enorme bullebak. Gereformeerd Nederland is dan ook over me heen gevallen. Het mooiste vond ik nog wel, dat in het blad Vorsten, een soort *Privé* maar dan met de nadruk op het koningshuis, geschreven werd dat ik Kuyper zo onaardig behandelde, waaruit wel bleek dat ik Wilhelmina teveel naar de ogen zag (of woorden van die strekking). Ik dacht, dat zul je dan lezen in dit lakeienblad! Een blad dat niets anders doet dan met grote emmers stroop de gouden koets insmeren, gaat mij ervan beschuldigen dat ik Wilhelmina te positief beoordeel!'

(Zelf)censuur en een gentleman's agreement

U heeft in een interview gezegd dat u een 'gentleman's agreement' had met de archivaris van het koninklijk huisarchief. U merkte echter meteen op, dat deze overeenkomst nooit problemen heeft opgeleverd, omdat zelfcensuur ook een belangrijke rol speelt.

'Ik had inderdaad een dergelijke overeenkomst met de archivaris. Het is tenslotte logisch dat wanneer je hieraan begint, en dat gold zowel voor Manning als voor mij, dat de archivaris het manuscript mag lezen. In de eerste plaats omdat hij een zekere verantwoordelijkheid heeft uit hoofde van zijn functie en in de tweede plaats omdat hij een grote kennis heeft. De archivaris is na het lezen van het manuscript van deel I gekomen met bronnen die ik niet kende en collecties waar zich nog stukken zouden kunnen bevinden. Dus aan de ene kant las hij mee omdat zijn kennis heel groot was en aan de andere kant las hij ook mee omdat hij wel wilde weten wat in het boek zou staan. En dat leidde er soms toe dat hij vraagtekens zette bij wat wel en niet gepubliceerd moest worden. Op het beslissende moment is het echter, als beiden hun poot stijf houden, mijn verantwoordelijkheid. Mijn naam staat nog altijd op het boek, dus wat ik wil dat erin

komt, dat moet er ook in. Tevoren heb ik gevraagd of het de moeite waard was en of niet halverwege gezegd zou worden dat bepaalde kwesties toch zeer gevoelig lagen. Ik wilde over alles kunnen schrijven en alles dat ik tegenkwam, mogen gebruiken voor mijn boek.

‘Een nadeel van een dergelijke biografie is dat de familie nog in leven is. Dat geldt voor elke persoon, of die in een paleis of in een plaggenhut geboren is. De familieleden geven hun medewerking maar dat vereist ook dat je met hen rekening houdt. In zekere zin is dat een vorm van zelf-censuur maar ik heb dat nergens hard gemaakt voor mezelf. Ik heb geen kwestie gehad, die ik expres heb weggelaten omdat ik dat niet in een biografie vond passen. In deel II zul je bijvoorbeeld zien dat er een enorme strijd gaande is tussen Wilhelmina en haar ministers. Ik heb hier met grote vreugde over geschreven, het was een ontzettend leuk onderwerp.

‘De conflicten bereikten een hoogtepunt in Londen. Inmiddels had ze geleerd dat je met stampvoeten niet zo ver komt, omdat de minister zich dan toch plotseling herinnert dat hij nog altijd politiek en staatsrechtelijk verantwoordelijk is. Het belangrijkste wapen van de minister in deze schermutselingen was het parlement, maar in 1940 toen de regering in Londen zat, werkte dat natuurlijk niet meer. Wanneer de minister zijn twijfel uitte of een bepaald plan in Nederland wel gesteund zou worden, liet de koningin zich ontvallen dat een aantal Engelandvaarders met wie zij toevallig thee gedronken had, het anders geheel met haar eens geweest waren. Zo’n soort situatie werd dat toen.’

Waar bestonden Wilhelmina's plannen uit?

‘Haar plannen betroffen een gehele vernieuwing van Nederland na de Tweede Wereldoorlog. Ik beschrijf die oorlog aan de hand van haar brieven, en daaruit blijkt dat ze van mening is dat het afgelopen moet zijn met het eindeloze geredekavel in de Tweede Kamer. Al die consensusafspraken, het pappen en nathouden, daar had ze zich voor de oorlog al mateloos aan geërgerd. Na de oorlog moest alles anders en als men aan haar zou vragen leiding te geven aan deze nieuwe, krachtige regering, was ze daar best toe bereid. Overigens was ze wel wijs genoeg om te bedenken dat het door het volk zelf gewild moest worden. Ze had alleen verwacht dat iedereen in Nederland het net zo met haar eens zou zijn als de Engelandvaarders.

‘Wat voor mij belangrijk is, is dat de mensen die over twintig, tien of zelfs vijf jaar hetzelfde onderwerp kiezen en ook gebruik maken van het

archief van het koninklijk huis, tot de conclusie komen: 'Nou, dat boek van Fasseur was toch niet zo gek. Er valt misschien het een en ander op aan te merken, maar op zichzelf was het een wezenlijk boek.' In feite schrijf ik terwijl een toekomstige generatie historici over mijn schouder meekijkt. Want ik wil niet dat men over een paar jaar zegt, dat ik brieven heb overgeslagen en dat het boek helemaal afgekraakt wordt. Ik schrijf met het idee dat het zo eerlijk, zuiver en goed mogelijk moet om daarmee de kritiek, ook van toekomstige historici, al bij voorbaat de wind uit te zeilen te nemen. Dat zou kunnen zeggen dat er een hele grote objectiviteit is. Aan de andere kant staat daar tegenover dat iedereen zijn eigen ideeën heeft, dus als je werkt aan een bepaald onderwerp schrijf je vanuit je eigen invalshoek. Je haalt eruit, wat je zelf belangrijk vindt.'

Religie en Wilhelmina's vrouw-zijn

Welke rol speelde religie in het leven van Wilhelmina? Was zijzelf erg religieus of gebruikte ze godsdienst als rechtvaardiging voor het feit dat een vrouw op de troon zat?

'Er is wel gezegd dat voor vrouwelijke staatshoofden en met name voor koninginnen de godsdienst een legitimatie van hun positie was. Maar dat is *hineininterpretieren*, een theorie opbouwen op basis van het gegeven dat een vrouwelijk staatshoofd abnormaal was en extra rechtvaardiging nodig had. Dit gold niet voor Wilhelmina; zij vond haar koningschap volstrekt vanzelfsprekend. Juliana zei bij haar inhuldiging in 1948: 'Wie ben ik dat ik dit doen mag?' Bij Wilhelmina zul je dergelijke woorden tevergeefs zoeken. Ze heeft nooit twijfels gehad over haar positie, over het feit dat ze door God (en de grondwet) geroepen was om koningin te zijn. Het uitgangspunt van de theorie klopt volgens mij dus niet. Bovendien, is het niet bijna anti-emancipatorisch te veronderstellen dat alleen de vrouw onzeker zou zijn? Men zegt in 1848 wel dat een koning een man moet zijn – de koning moet het leger aanvoeren – maar dat is dan al achterhaald. Het machtigste rijk van de wereld is op dat moment Engeland, met aan het hoofd koningin Victoria. Wanneer Wilhelmina geboren wordt, koppen een aantal bladen weliswaar 'het is maar een meisje!' maar ik weet niet of ze zich daar ooit iets van aangetrokken heeft.

'Wat in die tijd wel speelde, was het feit dat zij als vrouw toch een aantal

Ruiterportret van Wilhelmina, 1899. Foto: Adolphe Zimmermans. Cees Fasseur, *Wilhelmina*.

mannelijke rollen moest vervullen, met name op militair gebied. Wilhelmina stortte zich helemaal op zaken die des mans waren, zoals bijvoorbeeld de inspectie van het leger. En dan reed ze in amazonezit op een bakbeest van een paard (zij moest tenslotte boven iedereen uit torenen) langs de troepen, terwijl iedereen toekeek en bij zichzelf dacht 'zou ze misschien van dat paard afvallen...'. Dat is haar gelukkig in zo'n situatie nooit overkomen, maar het geeft wel aan hoe ze zich als vrouw in een mannenwereld begaf. De generaal, die ook niet verwacht had dat de koningin verstand zou hebben van het leger en militaire zaken, werd voortdurend door haar belaagd met vragen. Ze bedreef hiermee natuurlijk een vorm van overacting, om te laten uitkomen dat ondanks het feit dat ze

koningin was en vrouw, ze toch haar mannetje stond. Via de sociëteit van de officieren verspreidde haar faam, en dat was waarschijnlijk ook haar bedoeling.'

Toch speelde de godsdienst wel een belangrijke rol in haar leven.

'Wilhelmina had God niet nodig om haar koningschap te rechtvaardigen, maar op een persoonlijk vlak had ze wel veel interesse in godsdienstige vraagstukken. Ik heb een verband gelegd tussen haar miskramen en haar opkomend religieus besef, want in eerdere brieven aan haar gouvernante en haar moeder wordt helemaal niet over godsdienst gesproken. Maar als het heel slecht gaat met haar in haar leven, dan zie je hoe ze zich hoe langer hoe meer gaat interesseren en een bepaald proces op gang komt. Zijzelf heeft geschreven over haar religieuze beleving in haar autobiografie, *Eenzaam maar niet alleen*. Dat is al een reden daar verder niet over te publiceren, omdat het gevaar bestaat dat je door Wilhelmina aan de hand wordt meegenomen. Bovendien, heeft ze in deze memoires juist wel ontzettend veel van haar leven en beweegredenen verborgen gehouden, zoals de druk een troonopvolger te produceren en het vreselijke dilemma wiens schuld het ontbreken van een kindje was. De autobiografie zelf is niet slecht geschreven, mede dankzij haar particulier secretaris, maar het hele verhaal was bedoeld om de lezer van haar boodschap te doordringen. Zij vertelde dat er een weg naar God is en dat zij de weg naar God gevonden had. Haar levensverhaal staat in dienst van religieuze wijsheden. Wilhelmina richtte zich direct op de Christusfiguur en niet op een kerk, omdat ze al die kerkelijke scheidslijnen maar achterhaald vond. Het ging haar om de beleving van Christus in het dagelijks leven. Ook in het theologisch verdeelde Nederland loste Wilhelmina de godsdienstkwestie op deze manier op; zo wist ze niets van de katholieken af, maar door Christus boven kerkelijke verdeeldheid te stellen, was iedereen het eigenlijk met elkaar eens. De oecumenische gedachte paste zeer goed in haar eenheidsstreven.'

Invloeden en het publiek

Werd u beïnvloed, door andere schrijvers, boeken of door voorkennis?

'Hoewel je al weet wat er zal gebeuren in haar leven, beïnvloedt dat je toch minder dan verwacht; het gaat er uiteindelijk om wat Wilhelmina zelf

ervan vond. Iedereen weet dat ze naar Londen gaat en dat ze daar van leer trekt tegen de Duitsers bij Radio Oranje, maar het is ontzettend leuk om te lezen hoe Wilhelmina een bezoek aan Radio Oranje beschrijft aan haar dochter in Canada. Ook zou ik niet durven zeggen dat ik door andere auteurs ben beïnvloed in mijn ideeën over Wilhelmina; elke schrijver legt toch zijn eigen accenten. Zo had Manning veel aantekeningen verzameld over de rol van de koningin in de internationale politiek, terwijl bij mij het staatsrecht erg naar voren komt. De belangrijkste invloed van andere boeken en auteurs was de druk om met iets nieuws te komen. Maar dat geldt natuurlijk niet alleen voor dit boek; voor elke dissertatie en scriptie is het weer van belang om een originele vraagstelling te bedenken en liefst ook nieuwe bronnen te gebruiken.'

Voor welke lezers heeft u de biografie geschreven?

'Ik heb dit boek zeker niet alleen voor een publiek van historici geschreven. Ik hoopte eigenlijk dat het boek ook gelezen zou worden door mensen buiten het vakgebied. Dat is trouwens wel uitgekomen, want er zijn 42.000 exemplaren over de toonbank gegaan. Het aantal historici in Nederland zal toch niet de 42.000 halen! Daarom staan er ook opmerkingen tussen door die op de actualiteit geënt zijn. Over tien jaar begrijpen de mensen dat misschien niet meer, maar daar heb ik niet zoveel moeite mee. Ik schrijf in de eerste plaats voor de mensen van volgend jaar, mijn kopers en lezers en niet primair voor de mensen van over tien jaar, die misschien helemaal niet meer lezen maar alleen nog televisie kijken naar mooie series over Wilhelmina. Ik vind dat je moet proberen in je schrijven contact te leggen met het heden, dus ook inspelen op actuele situaties, zonder natuurlijk te geforceerd te worden.'

Heeft u nog laatste wijze woorden, die u ons mee wilt geven?

'Jazeker. Ik kan iedereen aanraden een biografie te gaan schrijven. Je neemt de draad van een mensenleven en volgt die door verschillende tijdvakken. En het aardige is, dat als je afdwaalt van het hoofdonderwerp en bent vergeten waar je was, dan heb je houvast aan dat leven. Dan kun je zeggen, 'o ja, ze kreeg nu haar derde kind' en meteen zit je weer op het juiste spoor. Dus, als ik 'wijze woorden' mag meegeven, dan zou ik zeggen: de biografie is het mooiste historische genre dat er is.'